

Лариса Степанівна Покудіна,

аспірант Хмельницького національного університету,
викладач математики Хмельницького кооперативного торговельно-
економічного коледжу Хмельницького кооперативного
торговельно-економічного інституту

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ ЯК ЗАСІБ ЕФЕКТИВНОГО ВИКЛАДАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглядається необхідність впровадження міждисциплінарного підходу у систему підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічної сфери. Запропоновано механізм удосконалення методики викладання, підвищення ефективності форм і методів навчання засобами міждисциплінарних зв'язків. Показано, що у сучасних умовах вивчення окремих дисциплін має бути насичене прийомами міждисциплінарного викладу навчального матеріалу, який сприятиме формуванню міждисциплінарного мислення. Також сформульовані вимоги до міждисциплінарних освітніх програм, що засновані на взаємодоповнюючій організації навчального матеріалу.

Ключові слова: *міждисциплінарність, міждисциплінарний підхід, міждисциплінарна інтеграція, міждисциплінарні освітні програми, інтегративний підхід у професійній освіті, професійна компетентність, інтерактивні технології навчання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасному суспільстві міжнауковий синтез, інтеграція та взаємопроникнення наук набувають масштабного характеру, і міждисциплінарність стає головною особливістю сучасної науки. Тому розширюється спектр міждисциплінарних досліджень і в галузі освіти.

У наш час взаємозв'язок і взаємозалежність країн та народів сучасного світу, процеси глобалізації, що інтенсивно розвиваються, як ніколи зростає роль наукових знань, роль теоретичної, фундаментальної науки. Вона що здатна продукувати ці знання, пояснюючи природу економічних явищ і процесів, котрі не можна опанувати, керуючись логікою традиційного

мислення. Це повною мірою стосується і пояснення більшості економічних процесів та явищ.

На цьому шляху зустрічається чимало перепон, через які економічним наукам вкрай складно працювати на випередження, змінюватися самим і змінювати навколишній світ з урахуванням нових викликів сьогодення. Подолання кризи, в якій перебуває економічна наука, неможливе без зміни формату, збагачення методології досліджень, наповнення її інструментарієм міждисциплінарного характеру.

Методологічний арсенал, з яким наукові школи, що функціонують у царині економічних наук, увійшли в XXI століття, потребує оновлення, доповнення здобутками споріднених наукових шкіл – соціологічних, філософських, політологічних та низки інших.

Економічні науки можуть працювати на випередження, виокремлювати сучасні тенденції і тренди розвитку та повноцінно виконувати свою місію лише за умови якісного оновлення методологічних засад наукових досліджень. І складовою такого оновлення, безперечно, є опанування сучасної методології досліджень і якнайповніше використання потенціалу міждисциплінарного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. «Міждисциплінарні знання краще, ніж знання, отримане з однієї дисципліни», переконані Дж. Джейкобс та С. Фрікел [1]. Деякі зарубіжні науковці, зокрема, Дж. Браунгер та С. Герт-Ландзберг, П. Д. Гард, М. Нільсен, Д. Теннер, взагалі критикують «ізолювані дисципліни» (тобто ті, де переважна більшість наукових досліджень проводяться в межах дисципліни) як «статичні та відірвані від реальності» [2, с. 4].

Проблемі міждисциплінарної інтеграції приділяли увагу багато вітчизняних і зарубіжних учених (М. Антонов, М. Данилов, І. Огородников, О. Шмідт, Г. Юрков та інші). Сучасний стан дослідження цієї проблеми

висвітлений у працях І. Звєрева, Л. Кулагіна, В. Максимової, О. Савченко, М. Сорокіна, С. Тадіяна, В. Федорової та ін.

Значна кількість досліджень, присвячених проблемі якості знання в галузі фінансування, формуванню професійних компетенцій засобами міждисциплінарних зв'язків у студентів-фінансистів, підтверджує актуальність та значущість означеної проблеми у системі вищої освіти. Водночас ця проблема ще не знайшла достатнього вирішення, недостатня кількість напрацювань, що стосуються питань міждисциплінарних зв'язків у процесі підготовки фахівців фінансової сфери.

Метою статті є дослідження питання міждисциплінарності і розкриття необхідності впровадження міждисциплінарного підходу для підвищення ефективності викладання фінансово-економічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міждисциплінарний підхід визначений у літературі як підхід, що спрямований на створення практичних досліджень, які використовують дві або більше дисциплін, і який веде до об'єднання дисциплін.

Проте, як зазначає професор А. Колот, для комплексної характеристики міждисциплінарного підходу необхідно розглядати її як мінімум з дев'яти позицій.

1. Міждисциплінарність – це запозичення і перетікання підходів та методів різних наук (дисциплін).

2. Міждисциплінарність – це здатність побачити, розпізнати, сприйняти те, що стає доступним в межах окремо взятої науки (дисципліни) за використання методів та інструментарію інших наук (дисциплін).

3. Міждисциплінарність у практиці наукових досліджень економічного спрямування означає, з одного боку, перенесення соціально-економічних, управлінських методів, інструментарію за межі вивчення власне економіки, а з другого, взаємодію економістів з неекономістами, запозичення їхнього методичного і прикладного інструментарію.

4. Міждисциплінарність – це розширення міждисциплінарних зв'язків окремої економічної дисципліни та сфери наукових досліджень.

5. Міждисциплінарність – це запозичення взаємопов'язаними науками (дисциплінами) як методів, інструментарію, так і отриманих результатів дослідження та постійне звернення до їх теоретичних схем, моделей, категорій, понять.

6. Міждисциплінарність – це намагання подолати експансію так званого «економічного імперіалізму» у більшість галузей економічної науки. Йдеться про невиправдане засилля економічних наук методологічними засадами, теоретичним інструментарієм неокласики, мейнстриму і прагнення збагатити економічні науки здобутками інших сучасних економічних, соціологічних, філософських теорій.

7. «Міждисциплінарність» – це не лише просте запозичення методів, інструментарію з інших наук (дисциплін), а й інтеграція останніх на рівні конструювання міждисциплінарних об'єктів, предметів, опрацювання яких дозволяє отримати нове наукове знання.

8. Міждисциплінарність – це науково-педагогічна новація, яка породжує здатність побачити, розпізнати, сприйняти те, що є недоступним в межах окремо взятої науки (дисципліни) з її специфічним, вузькоорієнтованим об'єктом, предметом і методами дослідження.

9. «Міждисциплінарність» у широкому, функціональному її розумінні – це зіткнення, взаємопроникнення, синергія різних наук (дисциплін), що передбачає розвиток інтеграційних процесів, зростаючу взаємодію, взаємозбагачення методів, інструментарію задля отримання нового наукового знання [3, с.76-77].

На практиці міждисциплінарний підхід може реалізовуватися за двома основними напрямками. За першого, найбільш поширеного, міждисциплінарність налагоджує зв'язки між різними науками (дисциплінами), неформально об'єднує їх, не порушуючи їхньої самостійності, унікальності, своєрідності. У цьому випадку плюралізм, диференціація наук (дисциплін)

зберігається, може навіть зростати, а міждисциплінарність надбудовується над ними, пов'язує, об'єднує на методологічному та інструментальному рівні.

За другого підходу міждисциплінарність постає як реальний інструмент об'єднання наук (дисциплін), появи інтегрованих продуктів, проектів, міждисциплінарних об'єктів дослідження, подальше опанування яких є принципово важливим і для науки, і для освіти. [3, с.77]

Ідея міждисциплінарності не означає відмови від дисциплінарного підходу до оволодіння знаннями. Вивчення окремих дисциплін повинне супроводжуватися встановленням прийомів і підходів до міждисциплінарного викладу навчального матеріалу, що формує міждисциплінарне мислення [4].

Міждисциплінарність не є феноменом, що притаманний лише економічним наукам і економічній освіті.

Цей феномен стосується усіх галузей знань. Проте для економічних галузей знань, економічної науки і освіти інститут міждисциплінарності є особливо актуальним. Це пов'язане з тим, що в центрі фінансово-економічних досліджень знаходиться економічно активна людина, її економічна діяльність і ті відносини, що супроводжують цю діяльність.

Безумовно, елементи міждисциплінарного підходу у дослідженнях соціально-економічного, управлінського спрямування були наявні й дотепер. Навіть складно уявити, наприклад, дослідження проблематики державних фінансів без використання теоретичного і прикладного інструментарію таких наук (дисциплін), як: макроекономіка, національна економіка, економіка державного сектору та ін.

У сучасній практиці, коли відбувається перебудова суспільних відносин, удосконалення інформаційних технологій, розширення багатофункціональності праці, розширення знань, умінь і застосування їх в нових реаліях, необхідний перехід до розробки та реалізації ідей міждисциплінарного підходу.

Характерною ознакою нової економіки, що формується, є інтенсифікація та взаємозв'язок усіх економічних і суспільних процесів, відтворення та поява

все нових, більш складних проблем сьогодення, які потребують комплексного, міждисциплінарного підходу до їх вирішення.

Ще півтора століття тому для науковців-економістів проблема міждисциплінарності унаслідок спеціалізації наукової думки не поставала, більш того, домінувало прагнення дистанціюватися від інших наук (дисциплін), закріпити свою самостійність. У відомій широкому науковому загалу методологічній праці Дж. С. Мілля, що надрукована у 1848 році, обґрунтовувалась необхідність закріпити особливий статус політичної економії по відношенню до соціальної філософії [5].

Дещо пізніше цей же науковець захищав незалежність політичної економії від посягань соціології О. Конта. Після того, як класична економічна теорія закріпила за собою предмет, специфічний метод дослідження, утвердилася як базова економічна дисципліна, розпочався новий етап – професіоналізації економічних досліджень, а принцип «один предмет – один метод» розпочав відходити у минуле .

В міру поглиблення поділу праці у царині наукових економічних досліджень та освітньої діяльності, переважання вузькоспрямованих предметів і об'єктів вивчення розпочинається процес оформлення спеціалізованих дисциплін із своїми програмами, підручниками, науковими виданнями, викладацькими школами тощо. Кожна з дисциплін розпочала формувати своє бачення світу економіки і суспільства, свою термінологію, власні наукові, теоретичні конструкції тощо. На певному етапі вузьке, спеціалізоване спрямування як у сфері наукових досліджень, так і в освітній діяльності мало позитивні результати: з'являлися нові гіпотези, поглиблювалися знання стосовно деталізованих явищ і процесів та механізмів їх функціонування; розширився портфель аналітичних матеріалів; конкретизувався інструментарій дослідження.

Усе це сприяло розв'язанню конкретних економічних проблем. Проте історична реальність, практика сьогодення переконують у тому, що завжди є

межа поглибленню поділу праці, «червона лінія», за яку не можна переходити, а особливо це стосується сфери науки та освіти.

Як вітчизняна, так і світова практика переконують у тому, що поглиблення поділу наукових досліджень та освітньої діяльності має не лише позитивні, а й потенційні і реальні негативні наслідки. Складовою останніх є чисельні дисциплінарні кордони, фрагментація знань, обмеженість професійного кругозору безпосередніх виконавців, зниження здатності сприймати економіку і суспільство у системному, цивілізаційному вимірі. Подолати негативні прояви можна саме за умови використання потенціалу міждисциплінарності.

Включення України до загальноєвропейського освітнього простору висуває нові вимоги до системи фінансово-економічної освіти у нашій державі. Тому з'являються міждисциплінарні дослідження, що розкривають численні вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі економіки. Фахівці з високим рівнем професійної компетентності, готові до пошуку і освоєння знань із різних галузей науки, культури та освіти, здатні встановлювати міждисциплінарні зв'язки у своїй професійній діяльності, стають більш затребуваними в нових реаліях.

У теорії та практиці сьогодення недостатньо повно визначено зміст і принципи міждисциплінарного підходу до формування професійної компетентності фахівців економічної освіти.

Вирішенню цього завдання сприяють міждисциплінарні освітні програми, що передбачають взаємодоповнюючу організацію навчального матеріалу. Беззаперечно, активне використання у навчанні інформаційних технологій значно підвищує його ефективність. Так, наприклад, навчальні комп'ютерні програми, Інтернет, мультимедіа, електронна пошта, персональні веб-сайти використовуються як технологічний компонент міждисциплінарних зв'язків.

Через істотну зміну умов господарювання вітчизняні підприємства відчули гостру необхідність використання нових підходів до виконання багатьох фінансово-економічних та управлінських функцій. Зросла роль

бухгалтерської служби в частині надання достовірно обґрунтованої інформації, необхідної для аналізу, контролю й управління. Для того, щоб фінансово-економічна інформація, яка формується фахівцями в галузі облікової діяльності, була об'єктивною, достовірною і зрозумілою як для внутрішніх, так і для зовнішніх користувачів, необхідне знання основних нормативних документів. Такі знання і визначають рівень нормативно-управлінської культури фахівця фінансової сфери.

Фінансисти часто задіяні в різного роду переговорах про постачання, продаж, кредитуванні та інших питаннях бізнесу. Результати переговорів багато в чому залежать від рівня комунікативної компетентності фахівця, від його вміння слухати й адекватно розуміти свого партнера, грамотно і зрозуміло викладати свої думки. Для фахівця фінансової сфери визначальною є форма праці в колективі. А це, у свою чергу, висуває підвищені вимоги до його комунікативної й інформаційної діяльності. Майбутній фахівець має уміти користуватися інформаційними технологіями у сфері ділового спілкування, знати специфічні особливості їх застосування у виробничих і фінансових процесах.

Активне використання засобів інформації у професійній діяльності фахівця фінансової сфери, вміння працювати з персональним комп'ютером та Інтернетом, інформаційно-довідковими правовими базами зумовлює необхідність формування інформаційної компетентності з метою пошуку інформації та її оцінки при вирішенні виробничих завдань. Працівникам фінансової сфери важливі не тільки конкретні спеціальні знання, але і здатність проявляти терпимість, коректність і слідувати діловому етикету. Не випадково багато дослідників зазначають зростаючу потребу у соціальній компетентності працівників фінансової сфери, а також освоєння ними ділової культури та етики.

У процесі виконання професійних завдань у своїй діяльності, працівники фінансової сфери мають керуватися принципами і процесами загального управління. Тільки раціонально вибудована структура управління

підприємством створює передумови для узгодженої роботи усіх його підрозділів і підвищує рівень його фінансово-економічних показників. Основна специфіка діяльності фахівця фінансової сфери полягає у постійному пошуку стрімко мінливої фінансової та економічної інформації. Це вимагає від нього умінь і навичок самостійно працювати з великою кількістю нормативних документів, методичних указівок до них, положень, що визначають особливості господарюючих суб'єктів у ринковій економіці.

Нині уже недостатньо мати тільки базовий рівень професійної освіти, необхідне компетентне володіння різними родинними (суміжними) видами діяльності, прагнення до самонавчання, самореалізації і професійного зростання.

Міждисциплінарний підхід у професійній освіті розглядається як адаптація змісту освіти до нових умов ринкового господарювання і до вимог сучасного виробництва з урахуванням підвищеного рівня інформатизації, інтелектуалізації та соціалізації праці майбутніх фахівців. Впровадження міждисциплінарного підходу у навчальний процес підготовки фінансиста передбачає розширення у структурі навчальних програм із спеціальних дисциплін міждисциплінарного компонента, розробку навчально-методичного забезпечення, що сприяє реалізації міждисциплінарної інтеграції у процесі підготовки фахівця.

Цілеспрямоване використання міждисциплінарних зв'язків з різних спеціальних дисциплін у процесі викладання фінансових дисциплін є засобом, що об'єднує предметні знання, уміння й навички, одержані з інших видів навчальної діяльності, розширює інформаційні межі досліджуваного предмета, розвиває професійні навички у галузі обліку. Міждисциплінарна інтеграція не тільки забезпечує ефективність навчального процесу, а й розвиває інтерес до професії, її історії.

Важливим напрямом удосконалення теорії, методології та методик фінансово-економічних дисциплін є його більш тісний зв'язок із сучасними економічними теоріями. Зрозуміло, що категорії економічної теорії у силу

високого рівня своєї абстракції покликані відображати економічні явища, головним чином, на макроекономічному рівні. Фінансово-економічні дисципліни, у силу своєї природної функціональної приналежності суб'єктам господарювання, на мікроекономічному рівні.

Таких методологічних відмінностей у різних дисциплінах дуже багато, тому важливо звертати на них увагу студентів, що дозволить їм якісніше засвоювати навчальний матеріал. Наприклад, для цього з дисципліни «Економічна теорія» до переліку тем рефератів можна включити теми з бухгалтерськими витратами, з підрахунку бухгалтерського прибутку, з визначення капіталу.

Висновки. Міждисциплінарність – це одна з яскраво виражених прикмет сьогодення, за якою майбутнє наукових досліджень і розвитку вищої освіти.

Розробка міждисциплінарного дидактичного супроводу формування професійної готовності фахівців економічної освіти в процесі вивчення фінансово-економічних дисциплін є вимогою сучасного підходу до освітнього процесу.

Педагогічний зміст реалізації принципу міждисциплінарності у професійній освіті полягає у забезпеченні: взаємозв'язку двох і більше дисциплін, високого рівня сформованості компетенцій, широкого кругозору, глибокого світогляду, використання підходів і методів різних галузей освіти й сприяє набуттю корисного досвіду.

Список використаної літератури

1. Jerry, A. Jacobs and Scott Frickel. Interdisciplinarity: A critical assessment // *Annual Review of Sociology*, 2009. № 356, pp. 43-65.

Mathison, Sandra, Freeman, Melissa. The logic of interdisciplinary studies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.albany.edu/cela/reports/mathisonlogic12004.pdf>

2. Міждисциплінарний підхід як домінанта розвитку економічної науки та освітньої діяльності / А. М. Колот // *Социальная экономика*. – 2014. – № 1–2, С. 76-83. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/se_2014_1-2_15

4. Байденко, В. И. Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (методологические и методические вопросы): методическое пособие / В. И. Байденко. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2005. – 114 с.
5. Милль, Дж. Ст. Об определении предмета политической экономии и о методе исследования, свойственном ей // Милль Д. С. Основания политической экономии и некоторые приложения их к социальной философии. М., – 2007.
6. Байденко, В. И. Компетенции в профессиональном образовании (к освоению компетентностного подхода) / В. И. Байденко // Высшее образование в России. – 2004. – № 11. – С. 3-14.
7. Бушковская, Е. А. Феномен междисциплинарности в зарубежных исследованиях / Е. А. Бушковская // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – N 330 (январь). – С. 152-155.
8. Рыбакова, О. М. Междисциплинарный подход в компетентностном формате к преподаванию финансово-экономических дисциплин / О. М. Рыбакова, Е. М. Гирбасова // Международный Научный Институт «Educatio». – 2015. – № 8(15) – с. 55-59.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Гомонюк О. М.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2016

Покудина Л. С. Междисциплинарные связи как средство эффективного преподавания финансово-экономических дисциплин

В статье рассматривается необходимость внедрения междисциплинарного подхода в систему подготовки будущих специалистов финансово-экономической сферы. Предложен механизм усовершенствования методики преподавания, повышения эффективности форм и методов обучения средствами междисциплинарных связей. Показано, что в современных условиях изучение отдельных дисциплин должно быть насыщено приемами междисциплинарного изложения учебного материала, который будет способствовать формированию междисциплинарного мышления. Также сформулированы требования к междисциплинарным образовательным программам, основанные на взаимодополняющей организации учебного материала.

Ключевые слова: *междисциплинарность, междисциплинарный подход, междисциплинарная интеграция, междисциплинарные образовательные программы, интегративный подход в профессиональном образовании, профессиональная компетентность, интерактивные технологии обучения.*

Pokudina L. S. Interdisciplinary connections for efficient teaching financial and economic disciplines

In modern society interscientific synthesis, integration and interpenetration of science purchase a massive character and interdisciplinarity becomes the main feature of modern science. That is why range of interdisciplinary research expands in the branch of education too.

Overcoming the crisis, in which the economics is not possible without changing of format enriching of methodology research, filling it with tools of cross-disciplinary. Among the scholars and teachers of high school, the search of mechanism for improving teaching methods, improving the efficiency of forms and methods based on interdisciplinary connections continue.

The idea of interdisciplinarity not constitute a waiver of disciplinary approach to mastering knowledge. However, in modern conditions studing of specific subjects ought to be rich in interdisciplinary methods of presentation of educational material to facilitate the formation of interdisciplinary thinking.

For economic disciplines, economics and education institute of interdisciplinarity is particularly important. This is due to the fact that the center of the financial and economic research is economically active person, his business activities and those relationships that accompany this activity. For professionals with a high level of professional competence have to be prepared to searching and assimilation of knowledge from different fields, able to establish interdisciplinary connections in their careers, so they become more popular in the new reality.

An interdisciplinary approach to vocational education is an adaptation of educational content to the new conditions of market economy and the requirements of modern production according to increased level of informatization, intellectualization and socialization of labor of future specialists. Introduction of multidisciplinary approach in the educational process of preparing the financier would expand in the structure of educational programs in specialized disciplines of interdisciplinary component, developing teaching which contributes to the interdisciplinary integration in the training.

Targeted using of interdisciplinary connections with different specialized disciplines in teaching financial subjects is a tool that combines substantive knowledge and skills obtained in other learning activities, expanding the boundaries of the investigated object of information, develop professional skills in accounting. Interdisciplinary integration not only ensures the effectiveness of the educational process, but also develops an interest to the profession, its history.

The necessity of implementation of interdisciplinary approach into the system of preparing for professional activity of specialists of financial and economic sphere.

Keywords: *interdisciplinarity, interdisciplinary approach interdisciplinary integration, interdisciplinary educational programs, integrative approach to professional education, professional competence, interactive learning technologies.*